

УДК 821.161.2.09

Яструбецька Галина

ТВОРЧИСТЬ ВАСИЛЯ СТУСА І СУЧАСНІСТЬ: ДО ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ

У статті зосереджено увагу на проблемі адекватності сприймання поезії В.Стуса, враховуючи її багатоступеневу, “синергетичну” природу, містично-експресіоністичний первень, іманентно закладений і підсилений цілеспрямованою лектурою та трагічними умовами існування, що надало специфічного відтінку національній та любовній тематиці.

Ключові слова: В.Стус, сприймання, ідентифікація, адекватність, інтерпретація, експресіонізм.

В статье внимание сосредоточено на проблеме адекватности восприятия поэзии В.Стуса, учитывая ее многоступенчатую, “синергетическую” природу, мистико-экспрессионистический первоэлемент, существующий имманентно и усиленный целенаправленной лектурой, а также трагическими обстоятельствами существования, что придало специфический оттенок национальной и любовной тематике.

Ключевые слова: В.Стус, восприятие, идентификация, адекватность, интерпретация, экспрессионизм.

The article focuses on the problem of the adequacy of the perception of Stus's poetry, taking into account its multilevel, sinergistical nature, mystical and expressionistic elements, inherently led in and intensified by special literature and conditions of existence that creates a specific meaning of national and romantic lyrics.

Keywords: V.Stus, perception, identification, adequacy, interpretation, exhressionism.

“Міра присутності” (Є.Сверстюк) В.Стуса як особистості в духовно-культурному українському просторі забезпечуєть-

ся різновекторними студіями, серед яких домінує жанр статті. Книга як дослідницька концепція, практично, відсутня, за винятком розвідок Ю.Бедрика та Д.Стуса. Окремо стоїть “Час вибору” А.Бондаренко та Ю.Бондаренка, оскільки завдання посібника – створити, насамперед, інформативну базу для допомоги вчителів в процесі вивчення творчості В.Стуса в школі.

Збірники статей, спеціальні випуски альманаху “Молода нація” як підсумок роботи конференцій, присвячених життю і творчості В.Стуса та історико-культурному контексту, книги спогадів, документів про В.Стуса – це акупунктура “міри присутності” українського митця й дисидента в сучасній свідомості. Заслуговує на особливу увагу, на наш погляд, видання “Нецензурний Стус” (упорядкування Б.Підгірного), де на перетині найрізноманітніших суджень і свідчень виникає неканонізований образ В.Стуса.

Театрально-сценічний та кінопростір також містять сьогодні таку “Стусівську” складову, як фільм у 2-х частинах “Просвітлої дороги свічка чорна” (режисер С.Чернілевський, сценарій Д.Стуса, С.Чернілевського та В.Шовкошитного); культурологічний проект “Стусове коло”, де були задіяні Д.Стус, сестри Тельнюк, С.Проскурня, актор Р.Семисал; вистава “Іду за край” (Київський театр ім. Лесі Українки).

Літературний аспект Стусознавчого дискурсу виявляє цілу систему проблем, осмислення яких наближає до розуміння феномену В.Стуса. Г.Віват, І.Дзюба, М.Жулинський, Н.Зборовська, В.Івашко, Є.Іщенко, М.Кодак, М.Коцюбинська, Р.Криловець, В.Моренець, К.Москалець, М.Павлишин, Т.Салига, Є.Сверстюк, О.Соловей, Д.Стус, М.Ткачук, Ю.Шевельов – далеко не повний перелік імен дослідників поезії, прози, епістолярію, літературної критики, публіцистики В.Стуса. Проблемно-змістові, структурно-естетичні, жанрово-композиційні, контекстуальні, компаративістичні, інтерпретаційні, історико-біографічні, філософсько-світоглядні – такі напрямки наукової думки сучасного Стусознавства.

Серед усіх розпрацьованих і накреслених тем однією з найактуальніших видається тема сприймання, свого часу піднята Ю.Бедриком, а згодом активована Н.Зборовською як тема проблемного тлумачення творчості В.Стуса.

“... як історію сприймання ми змушені розуміти дуже часто історію хиб і перекручень...” – зауважує Ю.Бедрик [1;3]. Причину дослідник убаचाє у нехтуванні задекларованим самим В.Стусом принципом диференціації естетичних проблем і політико-громадянських.

На мою думку, не існує взагалі “хиб і перекручень” у трактуванні художнього тексту, тільки якщо аберация змісту не виступає наперед заданою ціллю здискредитувати митця в координатах якоїсь ідеї чи ідеології. Існує поверхневність/глибинність, частковість/вичерпність відчитування емоційно-сміслових рівнів певної художньої структури, тим більше, такої “неестрадної” (І.Дзюба) лірики, якою є поезія В.Стуса навіть у найприсутнішій для української свідомості патріотичній та любовній тематиці. І, врешті, наявна ще й проблема “несвоєчасності” тексту, яка включає момент адаптації свідомості (і не тільки окремої, а й суспільної) до рівня цього тексту.

Окреслену проблему В.Базилевський визначив як те, що істинних поетів таки більше, ніж істинних поціновувачів.

Український поет Петро Коробчук про В.Стуса сказав, що “він випав, не зі своєї, звісно, волі, з контексту епохи. І вже, як це не прикро, не стане повнокровним національним надбаням...” [2;104].

Петро Коробчук зацентрував (швидше всього, несвідомо) на проблемі-лейтмотиві всіх цивілізацій і епох: можливості/неможливості адекватного сприймання високої, елітарної поезії. Особливо ж коли йдеться про факт “введення трансцендентного до біжучої історії, або... присвоєння того, що святе, контекстові ХХ століття” [6;229].

Факт поезії В.Стуса – унікальний в історії української літератури і поодинокий у світовій письменницькій практиці (“Божественна комедія” Данте, “Фауст” Гете). Навіть улюблений Стусів Рільке не дав світові того, що В.Стус, оскільки австрійський митець писав “... про світ, ніби винесений за межі життєвого інтересу... це думи людини, що живе пам’яттю про світ... Тоді уже годі знайти перші емоції, враження, прагнення, образ першого довкола: поет заглядає в нічну криницю свого життя, ставши опроти неї. Але заглядає крізь товщі ста-сприймань-пам’ятей” (з листа до дружини й сина, 11-15.09.75).

Можна подивитися на твердження П.Коробчука з іншого боку, і це дасть можливість поставити питання інакше: чи та поезія, котру зазвичай називають “справжньою”, була коли-небудь повнокровним надбанням людства? Тобто чи спрямовувала вона те людство у “поетичне” русло? Від царя Саргона Давнього (семіта за походженням, XXIV ст. до н.е., Дворіччя) світ входить у смак демократизації, і Слово, як і Мистецтво, роздвоюються на “високе” і “низове” з попереми́нним успіхом залежно від історичного контексту. Висока поезія формує (чи дошліфовує) свідомість одиниць. І це – факт, як би його хто не прагнув спростувати. У ситуації контакту з елітарною творчістю обов’язковий момент ідентифікації створеного і відчитаного, а це можливе тоді, коли той, хто інтерпретує, рівновеликий тому, хто пише, у чуттєво-емоційно-інтелектуальному вимірі. “Віддати”, – як писав В.Стуса, текст уповні смислів та почуттєво-ритмічних вібрацій, – що виступає однією з умов “повнокровності” (бо друга умова – перевести відчитане у статус діючої життєвої програми), – справа не проста навіть для літературознавців високої кваліфікації. В.Базилевський свого часу правдиво зауважив, що дослідник сам повинен бути поетом і то такого ж рівня, як і досліджуваний, інакше як можна ввійти в дім, коли не можеш переступити поріг?

Отже, справа не в поезії і, конкретно, не в поезії В.Стуса, яку, практично, одноголосно і однозначно трактують як важку для розуміння. Якщо І.Дзюба, Р.Корогодський, М.Коцюбинська це визнають, то що говорити про пересічну свідомість, а тим більше, про свідомість школяра? Справа – в готовності (“дозрілості”), розбудові духово-інтелектуальної території реципієнта (чи фахівця, чи “звичайного”, – як писав Є.Баран, читача).

Людина читаюча (поезію насамперед) – сьогодні анахронізм. Людина читаюча В.Стуса (не з принуки: школяр чи студент-філолог) – такий самий анахронізм. Людина, що відчитує В.Стуса, рідкість. Той, хто відчуває В.Стуса, а тим більше відчуває потребу в поезії В.Стуса, – ще більша рідкість.

Причини такого явища, з одного боку, традиційні, а значить, вічні. Коріння їх у всесучасній диференціації структур свідомості.

З другого боку, в певних обставинах ті чи інші психологічні явища або пригасають, або активізуються. “Атомна війна по-

зитиву” (Павло Коробчук) не сприяє заглибленню в творчість поета, постійно надвисаючого в смерть.

По-третє, людина нашого часу настільки далека від правильного (читай, Стусового) розуміння явищ життя і смерті, настільки інертна у самовиростанні, що її злостить і, як висловився І.Дзюба, викликає “певні гризоти” недосяжна мірка, яку абсолютно природньо, без жодної пози оприявнює В.Стус своєю як творчою, так і громадянською поставою.

Мабуть, найбільшим каменем спотикання у сприйманні В.Стуса є саме оте помежів'я, стан зміненої свідомості, який прийняти може тільки той, хто має хоч би приблизно таку ж саму душевну структуру, чи йде в цьому напрямку.

В.Стус – інтелектуал, європеєць у всіх позитивних вимірах цього слова. Читання німецьких, англійських письменників, філософів, психоаналітиків у оригіналі – та вимога, яку ставив перед українською інтелігенцією М.Зеров і яку виніс у назву книжки “До джерел”, – була дотримана В.Стусом. Стереотипів для нього не існувало. Власна думка, нехай і дискусійна, нехай матиме палімпсестну еволюцію, – це був природній стан інтелекту В.Стуса. Від Куліша, Шевченка – до Стефаніка, Хвильового, Плужника, Бажана. Гендерлін, К'єркегор, Ортега-і-Гассет, Гайдеггер, Ясперс, Отто Вейнінгер, Юнг, Ніцше, – далеко не повний реєстр читацьких інтересів В.Стуса.

Ще в студентські роки, під час навчання в Донецькому педінституті, В.Стус отримав можливість користуватися бібліотекою Тимофія Трихоновича Духовного – викладача зарубіжної літератури, керівника літературного гуртка в цьому навчальному закладі, людини широкої ерудиції і гуманістичного наповнення.

Пастернак, Гете, Унгаретті, Квазімодо, Хемінгуей, Пруст, Камю, Фолкнер, Толстой – ще одна частина його лектури. Дуже цікавився творчістю своїх сучасників, яких називають шістдесятниками другої хвилі: Воробйова, Кордуна, Рубана, Григоріва, Голобородька.

О.Соловей у статті “Василь Стус і адекватність літератури” пише, що “випадок Василя Стуса цікавий зокрема тим, що наукові, або, виразніше, – науково-теоретичні-зацікавлення цієї людини значною мірою визначили шляхи розвитку його влас-

ної оригінальної художньої творчості” [9;452]. О.Соловей вказує і стильовий вектор, домінуючий у читацьких інтересах В.Стуса – експресіоністичний. Вітчизняні експресіоністи В.Стефанік, Микола Хвильовий, В.Винниченко, М.Бажан, зарубіжні автори, кожен з яких тою чи іншою мірою дотичний до естетики експресіоністів, – В.Клемм, А.Еренштайн, Г.Бенн, Б.Брехт, П.Целян, Е.Кестлер, Д.Унгаретті, Ф.Г.Лорка, Г.Бель – естетичні та світоглядні “сліди” цих митців є в палімпсестних емоційно-смыслових колах поезії В.Стуса. До цього ряду необхідно включити ім’я Т.Шевченка. Тільки не так, як це здебільшого, робиться: у ліпшому випадку говориться про ремінісценції. “Шевченкові образи ввійшли у підкірку Василя”, – сказала М.Коцюбинська. Розвиваючи цю думку, скажемо, що вони трансформувались у архетип Шевченка як складову національного універсуму. Але не тільки національні первні у Шевченка своєю чистотою й ідеальністю вабили В.Стуса. Вабив його Шевченків “абсолютний експресіонізм”. В.Стус “саме так підходив до Шевченка”, – на думку М.Коцюбинської [7;72].

Архітектура Стусової поезії складна – але це навіть не будинок з багатьма прибудовами і надбудовами, як писав про “Хіба ревуть воли, як ясла повні” Панаса Мирного О.Білецький. Творчість В.Стуса стоїть на потужному культурологічному фундаменті, який вріс у таку глибину, що основи його, практично, неможливо чітко окреслити, а тим більше знайти перший “камінь”.

Є ще один момент у справі адаптації творчості В.Стуса до історичної свідомості. Він стосується останніх двох наявних книг: “Часу творчості”, але найбільше – “Палімпсестів”. Це вербалізація процесу зміни структури свідомості. “Щось уступилося у мене... – Що? уступилося – збагнув нарешті!” – написав поет у “Часі творчості”, але сам вірш у збірку “Палімпсести” не переніс, свідомо, настільки можна судити, знявши ті поезії, де фіксується містичний досвід входження в архетипний простір – скарбницю універсальних смислів.

*“Бажання жити – тільки-но на дні.
Твої саморозщеплення скінчилися” [10;134].*

*Я непомітно перейшов межу
самого себе. І лежу на споді
вітчизни, пам'яті, жаги, свободи,
не знаючи, що богові скажу
за цю міграцію душі і тіла [10;96].*

Власне, збірка “Палімпсести” – це вже пробування “на споді”, “обживання” нової хати, яка топонімічно, історично, предметно визначається як камера (або кімната в робочому гуртожитку під час відбування заслання), а сутнісно, змістовно – це означення духовної території зі всіма складниками і атрибутами, властивими нормальному існуванню, нормальному середовищу (земля, вітчизна, батьківщина, родина, сім'я, друзі, весь неймовірно багатий спектр почуттів, емоційних та мисленневих станів), але “об’ясненими” світлом “високості” і високості, благовісті, Господнього Ока і, як не дивно це звучить для пересічної (рядової, звичайної, посередньої) людини – світлом смерті.

Смерть і смерть (так, як писала в своїх етюдах про Шевченка М.Коцюбинська: є, Шевченко і Шевченко) – різні речі. Буденна християнська свідомість смерть сприймає як єдиний у своєму роді непередаваний досвід – і боїться її. Тут своєрідний парадокс: ніби-то увіруючи в безсмертя кожної душі, говорячи про те, що земне життя – лише видима частина айсберга, люди живуть, мислять, діють так, ніби вони цього не знають. Говорити – і знати. Тим більше, знати, що і тебе це стосується, причому в обов’язковому порядку, – це не одне і те ж.

З біографії В.Стуса, з його “міри присутності” в конкретному історичному часі й просторі, в отій необдуманості, нелогічності, невмотивованості, жорсткості, жорстокості, врешті, непоступливості (усе це – знову на рівень сприймання навіть не обивателя, а людини високо свідомої, але колективної, чи, правильніше, соціальної) проступає знання, знання про життя і про смерть, яке виходить далеко за межі канонічно-християнського світогляду. “Некрофільство” В.Стуса настільки гуманістично-оптимістичне, наскільки велике нерозуміння цього явища як “нав’язливої ідеї” з жаскими барвами і змістом. “Бог Стуса – не зовсім християнський. Навіть можна сказати: зовсім не християнський”, – переконаний П.Кралуок [5;15].

Збірка “Палімпсести” свідчить про те, що образ Бога-Отця, Пана-Бога цілком відповідає християнським релігійним уявленням про Творця всесвіту. Врешті, всі відомі релігії мають у собі єдиний і спільний для всіх творчий принцип, а відмінності, нюанси продиктовані вже расово-етнічно-національними особливостями. Відмінність проявляється в іншій площині – особистісній, про що у Стуса сказано:

*Поорана чорна дорога кипить.
Нема ні знаку од прадавнього шляху.*

Дорога до Бога – ламка і витка і в кожного своя, згідно, як апостол Павло казав, з Дарами Господніми.

В.Стус – в усьому незалежний. В оцінках, думках – тим більше. Згідно з такою позицією – незаангажовані, автентичні і мислеформи, поезоформи. Згідно з ученням Будди, окремі концепти якого відлунюють у світогляді В.Стуса, народитись людиною – це дар, який створює рідкісну можливість набування. В.Стус цю можливість використав, чого не скажеш про простих смертних. Народитись поетом – ще більша рідкість. В.Стус зумів і тут втриматись на рівних. “Моральний максималіст вольового характеру” (І.Дзюба), він “вірив у своє призначення. Він не сумнівався у своєму таланті і дуже боявся його втратити. А втратити його міг тоді, коли б перестав бути людиною, коли б перестав бути особистістю, коли б постраждала гідність” [7;274].

В.Стус християнські догми перепускав через золотий фільтр свого “я”, а його “я” – це “носій якогось історичного досвіду” (Р.Корогодський), та “дуже висока нота, майже на якомусь форте-фортіссімо” [7;81], через яку повинно пройти все, в тому числі і загальноуспільне. Тому В.Стус як людина віруюча – не канонічного формату, а скоріше апокрифічного, гностичного, якраз це і пояснить присутність у його світобаченні елементів західних і східних релігій, в тому числі й дохристиянських. Врешті, “ягня; дракон (змій); голуб над олтарем; трикутник, що оточує Всевидяче Око, священний знак риби... архітектурна символіка і орієнтація церков і соборів, сам хрест і навіть колір і форма одерж священника, єпископа і папи – мовчазні свідки збереженої символіки” [13;77].

“Час творчості” і “Палімпсести” засвідчують також наскрізну буддистську ідею про закон вибраності. До речі, це і хрис-

тиянський лейтмотив, що відомий усім, але не почутий усіма: Христові слова “хто має вуха – хай чує” як відповідь на запитання “чому Він говорить притчами”.

В.Стус вуха мав, і, на відміну від П.Тичини, що затулив їх власноруч, не пішов дорогою Тичини, попри те, що часто, говорячи метафорично, кров ішла через усі отвори в тілі від прийнятого вібраційно-звукового потоку.

У ракурсі зміненої свідомості зовсім не “по-християнськи” трактується смерть. Побачені рівні спроб поета розкрити таїну смерті протягом життя, з’ясувати її сенс запропонував у статті “Віталізація смерті в поезії Василя Стуса” Є.Іщенко [4;70].

Вірш “Як добре те, що смерті не боюсь я”, який уже якоюсь мірою профанується через часте і механістичне повторення, варто тлумачити як явище трансформованої свідомості, крізь призму знання про найважливіший момент людського життя – момент смерті, а не як просвітницьке уявлення про соціальну несправедливість – визнання після смерті, сакралізації після обов’язкових прийнятих мук, як правило, тілесних, за “свободу рідного народу” (беру цю фразу в лапки, оскільки це вже штамп, який через часте і непрочуте вживання залишається поза межами слуху молодого покоління).

*і вже не досить рідних гравітацій,
щоб серце в рідний степ перенести [12;173].*

Ось так формулює В.Стус одну з умов для адекватного прочитання теми вітчизни-батьківщини-України в його поезії періоду “Палімпсестів”. Те ж стосується і тюремного контексту. Взагалі, щодо В.Стуса більше надається східно-філософський критерій “і те, і друге”, аніж західно-європейський “або те, або інше”. Україна традиційна (читай – історична) і вітчизна повна темних метафізичних зв’язків. Зрозумілий для кожного патріотизм, який характеризується “високістю розуміння України” (І.Дзюба) і супроводжується образами-сателітами тополь, калин, солов’їв, воронів-круків, зозулі, Дніпра, Софії, рідної оселі виказує наявність “національного інтровертизму” – з одного боку. З другого, весь цей народницький антураж інтегрований в простір трансцендентного, тому навіть оксюморонна “наша-не-своя” (Т.Шевченко), антитетична “кохана-ненави-

сна” (С.Маланюк) Україна не ідентичні Стусовому відчуттю своєї землі. В результаті “трансцендування до трансцендентного” (М.Бердяев) край волі трансформується в універсальний свободопростір, боротьба проти чужинської експансії стає боротьбою за своє архетипне “я”, в якій не останню роль відіграє чуттєвість і яку потрібно подолати, дорога до України перетворюється на шлях до своєї божественної першосуті, в результаті чого маємо новітню варіацію притчі про блудного сина, який, попоневірившись по яскинях національного болю, знайшов нитку Аріадни – пісню – і повернувся до власної першосуті, до первосліду, до свого “я”, старшого за себе історичного.

*... Це – там десь ти. Коли триваєш
на відстані од себе – то, напевне,
хтось непомітно в тебе увійшов
і причайвся. Навіть, марно віре,
ти й не зогледівся. Старі шляхи
(їх пам’ять жузлом кинула)
лягли супроти. Походи’ ж удруге
своєю молодістю і збагни
себе перед народженням Христовим... [10;110].*

Поезії В.Стуса періоду “Палімпсестів” спрямовані в глибину, вони виходять за межі буденної свідомості і за рамки української композиційно-структурної традиції з домінантою окремого вірша. Можна прочитати твори відособлено один від одного і від книги як цілості. Такий варіант допустимий і мало що не єдино практикований сьогодні. Чим більше накопичуватиметься прочитаного, тим більше схилитимешся до думки, яку висловив Б.Підгірний: “... він, як азійський акин, співає те, що бачить” [7;295]. Однак це спостереження хибне щодо “Палімпсестів” як збірки, оскільки вона концептуальна, і це в корені міняє ситуацію. Особливо це стосується поезій із чітким соціально-патріотичним образно-тематичним антуражем. Виведені за межі естетично-світоглядної єдності, якою є “Палімпсести”, а тим більше розкраяні на цитати-афоризми, вони втрачають контекстуальну палімпсестність, глибину, випадаючи з авторського задуму. Тим і вразлива місія відбору Стусових текстів для хрестоматій, антологій, вибраного, що приходить розри-

вати ідейну сув'язь, руйнувати цілість. Варто з цим рахуватися, особливо вчителєві-словеснику і викладачу-філологу в процесі вивчення творчості В.Стуса, та й усім, хто звертається до його поезії, щоб не лишилося враження “невиробленості” поетового “я”, хисткості, надмірної змінності. Адже перед нами – гранично щира особистість у процесі самосебевіднаходження. В.Стуса вів архетип пам'яті (включно з архетипом мови і Логоса). Цей архетип спрямовує у сповідальне русло. Сповідь має експресіоністичну природу. “Палімпсести” – не закінчена сповідь. Як сповідь – це найвищий ступінь відвертості самоаналізу, абсолютизація індивідуального. Це – здобує право на самовизначення, розмова обраного з Отцем, поетичний відбиток споконвічного буття Слова, яким усе постало, яке є тотожне з істинним життям і світлом” [8;113].

Юдаїзм, буддизм, християнство; масонство, гностицизм; Біблія; апокрифи – релігійно-філософський контекст, у якому дослідники розглядають “самособоюнаповнення” В.Стуса.

Це не еkleктика, це вимога необхідності логіки для проникливого активного розуму. Ті питання, на які не дає відповіді канонічне Святе Письмо, можуть бути прояснені за допомогою інших релігійних першоджерел. Не можна погодитися з думкою Н.Зборовської, що “ставлення В.Стуса до християнства – типово українське, традиційне” [3;43]. І.Сковорода – нетрадиційний, насамперед, тому, що містичне переживання Бога виносить за рамки української релігійної традиції і сприймається як посягання на святая святих. Дивно, але і можливість безпосереднього контакту мирянина з божественним виключається. Відкидається, засуджується, оголошується ерессю. Видається, що саме культивування покірності і пасивності (оце – типово українська християнська традиція), не сприймалося В.Стусом у християнстві. В.Стус довів особисто, своїм життям, що можливість існування містичної практики не закінчилась з епохою Христа, а саме така тенденція відстежується в канонічному християнстві. “Палімпсести” – тому свідчення. Навіть найближче оточення В.Стуса (зокрема і передовсім дружина та мати) повинні сприйматись (бо так у В.Стуса) крізь таку містичну призму. Він возводить їх на священний престол, сам “висвячуючи” в процесі ритуалу “жертвослова” (Т.Гундорова). То – не зовсім те, що

назване М.Коцюбинською “сплавом реальних почуттів і ... поетичного піднесення”, навіть не узагальнене, синтетичне “Валя, Вальочок, жінка з великої букви, Евридіка, Україна, Вітчизна” [7;61], хоча й це присутнє також. Але то замало для такого несамовитого, якому дано було у “власне тіло увійти” (до речі, напрошується аналогія буддистської традиції йогів – уміння вмирати і народжуватись знову, але в іншій тілоформі). К.Москалець тенденцію сакралізації побутових і родових зв’язків виділяє в “Часі творчості”. Те ж присутнє і в “Палімпсестах”. “... може, поетична містика. Але я вже бесідую з Вами – наче з духами... бо я вже теж дух... вони, духи, вищі всяких турбот” [11; 445]. Саме тому інтимна лірика В.Стуса має зовсім інший відтінок, ніж такий самий жанр у всіх інших українських поетів, а образ матері при всій ніби-то подібності, моменті універсалізації, присутньому в творах Т.Шевченка, І.Франка, А.Малишка, Б.Олійника, звучить інакше. Це не ідентифікація з іконообразами. Це – творення свого ряду, без найвищих аналогій, хоч за тим самим принципом.

Пласт інтимної лірики в “Палімпсестах” – дуже потужний, на це варто звернути увагу, оскільки власне екзистенційна поезія, а також архетипна національна затіняють її, тим часом коли вона – повноправна і повнокровна складова тематично-змістового трикирію “Палімпсестів”.

Як і годиться трикирію, він тримається на одній опорі, якою є вісь пам’яті про любов. “Палімпсести” В.Стуса – шлях архетипного “я” до самого себе крізь сто дзеркал, сто народжень і смертей.

*... Попереду народжень
чигає смерть, що, мудра і вельможна,
карає нас на самовороття [10;133].*

Постає питання: чи виправдане введення в програму української літератури творів В.Стуса, якщо заздальгідь убезпечена неможливість повного розуміння його феномену, адекватного прочитання поезії через неспівмірність закладеного змісту насамперед віковим особливостям школярів і не лише дитячій неготовності сприйняти позицію абсолютної свободи і відповідальності за неї, не кажучи вже про ношу болю і страждань, про виміри любові, котрі розпросторюються “на чотири тата-

мі”, виходячи далеко за межі утилітарного трактування цього почуття.

“Любов ніколи не переминає. Пророцтва зникнуть, мови замовкнуть, знання зникне. Бо знаємо частинно й частинно про рокуємо. Коли настане досконале, недосконале зникне. Коли я був дитиною, говорив як дитина, думав як дитина, міркував як дитина. Коли ж я став мужем, покинув те, що дитяче. Тепер ми бачимо, як у дзеркалі, неясно; тоді ж – обличчям в обличчя. Тепер я спізнаю недосконало, а тоді спізнаю так, як і я спізнаний.

Тепер же застаються: віра, надія, любов – цих трое; але найбільша з них – любов” [Послання апостола Павла до коринтян; 13:8-13].

У крайнім разі, в процесі вивчення/знайомства з творчістю В.Стуса має бути зазначена перспектива поступового доростання до поезії В.Стуса, а це означає – до сприймання світу і людини такими, якими вони були спочатку, себто в Господньому задумі.

Список використаних джерел:

1. Бедрик Ю. Василь Стус: проблема сприймання / Юрій Бедрик. – К.: ПБП “Фотовідеосервіс”, 1993, (Бібліотека українця; №2-5).

2. Волинь літературна: наші сучасники: [зб. матеріалів про письменників Волині, членів Національної спілки письменників України]. – Луцьк: ВАТ “Волинська обласна друкарня”, 2010.

3. Зборовська Н. Василь Стус: до історії проблемного тлумачення / Неоніла Зборовська // Дивослово. – 2009. – №5.

4. Іщенко Є. Віталізація смерті в поезії Василя Стуса / Євген Іщенко // Слово і час. – 2006. – №11.

5. Кральнок П. “... бенкет смерті в образі життя”: Василь Стус як філософ-екзистенціаліст / Петро Кральнок // День. – 2010. – 22-23 жовтня.

6. Москалець К. Страсті по вітчизні: Лист до мандрівника на Схід // Людина на крижині: літературна критика та есеїстика / Костянтин Москалець. – К.: Критика, 1999.

7. Нецензурний Стус. Книга у 2-х частинах. Ч.2. / [упоряд. Б.Підгірного]. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003.

8. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / Переклад тексту о. Іван Хоменко, 3-го ЧСВВ: [мовна редакція: І.Костецький, В.Барка, М.Орест-Зеров]. – Тим: В-во ООВасиліан, 1988.

9. Соловей О. Василь Стус і адекватність літератури / О.Соловей // Актуальні проблеми української тілератури і фольклору: наук.зб. – Вип.10 / Редкол. С.В.Мишанич [відп. ред.]. – Донецьк: ДонНУ, 2006.

10. Стус Василь. Зібрання творів: У 12т. / Редкол.: Д.Стус (голова) [та ін.]. – К.: Факт, 2008 (Бібліотека журналу “Київська Русь”). – Т.3: Час творчості / Dichtenszeit.

11. Стус В. Листи до друзів та знайомих // Стус В. Твори: у 4 т., 6 кн. / Василь Стус; редкол.: Коцюбинська М. (голова) [та ін.]. – Львів: Просвіта, 1997. – Т.6 (додатковий). – Кн.1.

12. Стус Василь. Твори: у 4 т., 6кн. / В.Стус; редкол.: Коцюбинська М. (голова) [та ін.]. – Львів: Просвіта, 1999. 495с. – Т.3, Кн.2: Палімпсести.

13. Тибетская книга мертвых / Пер. с англ. О.Т.Тумановой. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2000.